

LES FONTS CALDES, DE SIURANA DE PRADES

Miquel S. JASSANS i Ramon AMIGÓ

A Siurana de Prades, hi ha les Fonts Caldes i el barranc de les Fonts Caldes. Ja ho deien així com a mínim des del segle XIV: "in loco vocato Font [sic] Caldes" (Manual 1322, anotació de 1326), "et cum torrente de les Fons [sic] Caldes" (Manual 1584, anotació del 19.3.1584). Al llarg dels temps, a l'hora d'escriure, hi ha hagut vacil·lacions. En alguns casos, els escriptors ometien l'article inicial i se servien de la paraula *fonts* per separat de la paraula *caldes*. En altres casos, que són els que he vist més vegades, entre el segle XVI i el XVII, també utilitzaven dues paraules precedides de l'article femení plural. Una altra opció, tardana i singular, va ser d'aglutinar les dues paraules i fer precedir el conjunt per l'article: *les Fontscaldes*. En una sola ocasió he trobat "dita Fos Caldes", en una anotació tardana, de l'any 1701. Tres dels vuit documents utilitzats fragmentàriament per il·lustrar el recull de Siurana de Prades (Fundació Roger de Belfort - IEC, 1995) són en llatí; però en tots tres el nom d'aquest lloc s'ha respectat sempre en català, tant al segle XIV, com al XVI com al XVII.

Com es comenta al recull de noms de Siurana de Prades, l'aigua que hi raja surt ben fresca, malgrat que el nom faci pensar en aigua calenta, i l'indret, sobretot a la part alta encarat al bat del sol, té fama de quedar molt resguardat del fred. Hi ha qui diu que no glaça mai, en aquell sector, ni al cor de l'hivern.

Joan Sales, en una carta adreçada a Joan Coromines el 18 de juny del 1972 (*Epistolari. Joan Coromines & Joan Sales*, Fundació Pere Coromines, carta núm. 77, pàg. 321), li explicava que "és fals que en diguin les Fonts Caldes (si no és parlant amb forasters): entre ells diran sempre, sense vacil·lació, la Fò Scalda. (La *a* àtona final, generalment ben clara, de vegades l'articulen com una mena de vocal neutra, segurament per influència del dialecte oriental, però és una vocal neutra una mica *sui generis*, que a les nostres orelles orientals sona semblant a una *e*).

"La Fò Scalda (que em penso que ha de ser aquesta la forma originària) és una barrancada estreta i fonda, a més obaga, al cap de la qual neix una font molt abundosa (ara no raja perquè van cedir l'aigua a la vila de Cornudella) que al seu torn donava naixement a un rierol que corria cap a l'Estopinyà (dic 'corria' perquè d'ençà de la cessió de l'aigua a Cornudella ja a penes en porta). Aquesta barrancada està limitada per altes cingleres quasi verticals. L'aigua de la font, que conec molt bé, no té res de 'calda' —és totalment inversemblant que hagués cridat mai l'atenció de ningú com a 'calda'".

Hem fet una citació molt llarga. S'ho val perquè Joan Sales, bon observador, experimentat en reculls d'onomàstica, amb casa a Siurana, feia llargues estades en aquella viletta i els seus comentaris són els més autoritzats que hi pugui haver. S'hi pot observar que la fonètica que dona per més autèntica s'assembla a l'anotació *Fos* (probable transcripció fonètica de primera mà) que va recollir l'amanuense del 1701.

Referint-se a Fontscaldes del sector de Valls, Joan Coromines comenta que no ha de fer estrany que una aigua que ara surt freda segles enrere hagués sortit a una altra temperatura, a

causa de sondrolls geològics que s'hagin experimentat a les profunditats de la terra, en ocasió de terratrèmols, potser a l'Edat Mitjana, o abans, o molt abans i tot. Ara, ja fa uns quants segles que la zona sísmicament és tranquil·la, però no sempre havia estat així i, quan no ho era tant, algunes surgències devien desaparèixer, o canviar la condició del líquid, o fer-se presents per primer cop.

A Siurana, les Fonts Caldes és un lloc on predominen grans cingles potents de calcàries triàsiques, plens de balms conegudes per coves, o avencs, i amb alguns pilars isolats. Tot plegat té una gran presència gairebé escenogràfica, d'una escenografia una mica trasbalsadora. La muralla roquera —d'una altura considerable—, s'esbadella amb una obertura profunda, llarga i en alguns punts no gaire ampla, pel fons de la qual s'escorre l'aigua que ve d'una font de molt amunt, amb poca o molta vegetació que aprofita qualsevol lloc propici per a créixer. Ara no hi baixa tanta aigua com hi baixava uns quants anys enrere, tal com ja ha dit Joan Sales, perquè la major part —des del sector superior—, va conduïda cap a Cornudella de Montsant, la capital del districte, que prou necessitat en té, i, des de la presa per avall, no es pot dir que la llera del barranc hagi quedat eixuta, però quasi que sí que hi ha quedat.

Sense voler contradir l'opinió que hem recollit del gran etimòleg Joan Coromines, no referida precisament en aquest punt concret de les muntanyes de Prades, però que també s'hi podria aplicar, comentarem allò que un dia, fa uns quants anys, ens va explicar la muller de l'escriptor Joan Sales, ja essent viuda, quan la vam anar a visitar a Siurana. Marit i muller Sales eren dos enamorats de Siurana, un territori que havien trepitjat llargament i amb el qual s'havien comenatret estretament.

La senyora Sales creia, com el seu marit, que mai no hi havia hagut aigua calenta en aquell meravellós racó semicircumdat per grans cingles i que el nom no tenia res a veure ni amb la presència de fonts ni amb la temperatura del líquid que n'emanés. Ella pensava que la manera de dir, tant ara com en èpoques passades, venia d'una pronunciació relaxada del conjunt *Fou Cauda*, o potser *Fos Cauda*, amb *Fos* com a variant dialectal de *fou*. És a dir, un 'pas estret', una 'gola d'un riu', un 'congost pregon i cavernós' (DECat, IV, 155b17), que és el significat de *fou*.

Quant a *cauda*, afegim nosaltres, pot fer referència al comentari que consta al recull de noms de Siurana de Prades, que "allò que és particularment càlid és l'indret, on diuen que no glaça mai, ni al cor de l'hivern". *Cauda* per diftongació de la síl·laba *Cal-<Cau-*, com passa tantes vegades, per exemple en *balma < bauma*, *albercoc < aubercoc*. Així doncs, les Fonts Caldes seria equivalent a 'els engorjats càlids', o una cosa semblant, aplicada al meravellós congost encarat a migdia.

Ni la senyora Sales pretenia fer cap exercici acadèmic d'etimologia ni ho pretenem nosaltres, ara que ho expliquem. Però és una interpretació que semblaria coherent per fer que el nom respongués a una realitat palpable.

Val a dir que aquesta manera d'entendre-ho, encara que fos admissible, no és aplicable ni a Fontscaldes del terme de Valls, ni a Fontscaldetes del terme de Cabra del Camp, perquè aquests llocs són en un territori que no és gens accidentat, ans obert, esbatanat, on no és possible de veure cap congost pregon i tancat.